

6. Google Docs, digital humaniora & akademiskt samarbete

Pelle Snickars

Centralt för forskningsfältet digital humaniora är föreställningen om att digital teknik främjar samarbete; texter kan exempelvis numera enkelt skrivas fram tillsammans. En av den humanistiska forskningens kanske största utmaningar är därför uppgörelsen med det romantiska (och manliga) forskargeniet som i ensamhet läser, tänker, forskar – och *själv* skriver ner sina tankar. Att i nätverkens tidsålder bedriva humanvetenskapligt forskning i enskildhet framstår helt enkelt som något av en anomali. Programvaran Google Docs är idag förmodligen den tydligaste symbolen för denna utveckling. Syftet med detta kapitel är dels att historisera och skissera framväxten av denna vardagliga mjukvara, dels att försöka få korn på några av de sätt som textuellt samarbete kan utveckla humaniora. Med utgångspunkt i personliga erfarenheter av att använda Google Docs i forskningsprojekt, artikel- och ansökningskrivande, resonerar kapitlet därför om de sätt som denna mjukvara förändrat det humanvetenskapliga (sam)arbetet.

Gödeltal

Det framstår som något av en ironi att den närmast oöverträffade nidbilden av den digitale humanisten uppträder redan före detta forskningsfältets egentliga existens. ”Jag har kodat båda böckerna nu, med optisk läsning”, heter det nämligen i Lars Gustafssons *Tennisspelarna* från 1977. Det är dataoperatören Chris som i en betongbunker långt under jorden i Fort Worth (Texas) sitter och matar in bland annat Strindbergs *Inferno* i ”computorn”. Han är uttråkad efter att i timmar ha spanat efter ”små vita prickar” på den ”självlysande kartan över Södra luftförvarsområdet” – och istället kodar han Strindberg.

Det tog hela natten och jag är öm i fingrarna av allt bläddrandet. Nu på morgonen håller maskinen på att gödelnumrera alltihop.

– Förlåt, vad menar du med gödelnumrera?

– Va? Jaså. Vet du inte det? Man numrerar alla bokstäver i alfabetet, alla skiljetecken och skaffar ett särskilt nummer för ordmellanrum. Sen tar du produkten av det för varje sats. Och sen tar du primtalen och höjer dem till dom där produkterna så att dom blir potenser av primtalen. Eftersom varje heltal är entydigt bestämt av sina primfaktorer har du märkt varje sats på det sättet, så att den aldrig mera kan komma bort. Sen är det bara att multiplicera satsernas gödeltal med varandra, så får du bokens gödeltal.

– Det måste bli rätt stora tal?

– Det blir det ...

– Kul. Och vad kommer ut?

– Jag har ingen aning. Jo, det blir en tredje bok förstås. Den tredje boken om *Inferno* (Gustafsson 1977: 100).

Är man kritiskt inställd till forskningsfältet digital humaniora (DH) – och det finns det många som är – uppfattar man det gärna på just detta sätt: ”Kul. Och vad kommer ut?” Digital humaniora handlar nu visserligen sällan om ”böckers gödeltal”,

men räknas görs det friskt. Det var fallet under sjuttioalet, då under namnet ”humanities computing” – vilket Lars Gustafsson säkerligen kom i kontakt med under sin tid som gästlärare vid University of Texas – och så är fallet idag. Utan att darra på manschetten proklamerade exempelvis litteraturvetaren Andrew Piper för något år sedan att ”there will be numbers”, vilket även var titeln på hans programmatiska inledningstext till tidskriften, *Journal of Cultural Analytics* (Piper 2016).

Digital humaniora är idag något av ett samlingsnamn för forskningsinriktningar som kännetecknas av systematisk användning av digitala verktyg och analysmetoder. DH-fältet är spretigt och närmast radikalt tvärvetenskapligt. Som kunskapsområde kännetecknas DH-fältet både av digital metodutveckling, data-modellering, utveckling av applikationer och gränssnitt, liksom kritisk analys och ”görande”, så kallad *critical making* (Snickars 2016; Jannidis, Kohle & Rehbein 2017). I jämförelse med traditionell humaniora handlar digital humaniora inte sällan om att med datorers hjälp gå från analys av det *specifika* mot det kulturellt mer omfattande och *generella*. För det behöver man i regel räkna, och digital humaniora kan åtminstone ställvis beskrivas som numerisk analys av kultur och kulturella uttryck. Det irriterar somliga och har gjort att den mest bryska kritiken av digital humaniora ofta tagit avstamp i en sorts numerisk aversion, vilken implicerat en kritik av naturvetenskapliga vetenskapsideal (Fish 2012a/b; Fish 2015). Men lika viktigt som det är att räkna inom digital humaniora – är det att samarbeta.

”A Good Without Qualification”

Organisationsforskaren Lynne Siemens har i flera artiklar undersökt hur och på vilka sätt som digitala humanister samarbetar. Bland annat har hon intervjuat flera DH-forskarteam från ett organisations- och beteendvetenskapligt perspektiv (Siemens

2009; Siemens *et. al.* 2011). Traditionellt, betonar hon, har forskning inom den humanistiska vetenskapstraditionen betraktats som en sort soloprestationer: "solo efforts by academics involving little direct collaboration with others, a model reinforced through doctoral studies and beyond." I traditionella humanvetenskapliga sammanhang framstår därför digital humaniora som en sorts undantag. "Given that the nature of research work involves computers and a variety of skills and expertise, Digital Humanities researchers are working collaboratively within their institutions and with others nationally and internationally to undertake this research." Den här typen av akademiskt samarbete, menar Siemens, har många fördelar. "[A] larger network of individuals with a variety of skills and knowledge creates a richness of interaction and synergies that is often not found in solitary research. [In addition] team research ensures that knowledge gaps are addressed" (Siemens 2009).

Lynne Siemens är långt ifrån ensam att betrakta samarbete inom digital humaniora på detta sätt. Nya sätt att bedriva forskning, för humaniora annorlunda former av kunskapsproduktion än de gängse, och samarbete med tillplattade hierarkier är följaktligen något som intar en framskjuten position när digital humaniora presenteras. På de första sidorna av den (symptomatiskt nog) samskrivna boken, *Digital Humanities* påtalas exempelvis att i kontrast till humanvetenskapernas "traditional forms of scholarship, digital approaches are conspicuously collaborative and generative, even as they remain grounded in the traditions of humanistic inquiry" (Burdick *et. al.* 2012: 3). Digital humaniora är därför på flera sätt en föregångare när det gäller nya former av humanvetenskapligt samarbete. Det är också svårt att kritiskt avfärda DH-fältet om nya *akademiska samarbetsformer* betonas som ett av kunskapsområdes stora förtjänster (snarare än exempelvis numerisk analys). Snarare omöjligt, för som forskningspraktik uppvisar DH-fältet flera likheter med medicinsk

forskning eller den matematisk-naturvetenskapliga sektorn, vilka av tradition både fungerat som norm för och socio-politiskt betraktats som starka vetenskapliga ämnesområden. Önskar man stärka humanioras roll – och det är min åsikt att humanister mer aktivt bör ägna sig åt det – så gör man därför klokt i att fundera över hur dess forskarpraktik(er) kan uppdateras, exempelvis i linje med den sorts integrativ humaniora som just DH-fältet står för med forskning som ofta är projektbaserad, sker i kluster och involverar olika kompetenser.

De flesta humanister forskar dock i enskildhet. Det har inneburit att man ofta glömt bort, eller åtminstone negligerat, kunskapens och kunskapsbildandets kollektiva och sociala dimensioner. I nätverkens tidsålder är det speciellt problematiskt (Benkler 2006). Även om forskningssamarbeten generellt ökat över tid, från 1,6 deltagare per projektansökan 2008 till 2,8 deltagare 2016, så består uppskattningsvis hälften av alla projektansökningar till den humanistiskt orienterade forskningsfinansören Riksbankens jubileumsfond fortsatt av enskilda projekt (RJ 2017). Inom humaniora behöver man inte tycka, eller ens vara överens om att det är ett problem. Men jag anser det – och här kan därför digital humanioras nya samarbetsformer tjäna som inspiration. Från mitt eget forskningsperspektiv är det just samarbeten med forskare i andra discipliner, med datavetare, utvecklare och programmerare, som gör digital humaniora till ett dynamiskt och intressant forskningsfält (Snickars 2016). Utveckling av digitala metoder för humanistisk forskning förutsätter i regel *tvärvetenskapligt samarbete*, liksom att programmerare tidigt kommer in i forskningsprocessen och driver den framåt i återkommande dialog. Den forskningsmiljö jag själv varit verksam i ett par år, Humlab på Umeå universitet, kännetecknas just av sådana kontinuerliga samarbeten mellan forskare, forskarteam och utvecklare.

Vetenskapligt samarbete kan naturligtvis se ut på olika sätt, och inom digital humaniora tar det sig förstås också en rad skiftande uttryck. Samarbete är därtill något som DH-forskare själva intresserat sig för. Bland annat har man studerat hur kodbiblioteket GitHub alltmer kommit att fungera som en kunskapsplattform för digital humaniora (Spiro 2016), hur det humanistiska laboratoriet stödjer och underlättar samarbete (Svensson 2016), eller hur akademiskt skrivande kan anamma så kallad *crowdsourcing* som grundprincip – till boken, *Hacking the Academy* skickades initialt 300 bidrag till redaktörerna (Cohen & Scheinfeldt 2013). Som den digitale humanisten Willard McCarty påpekat i boken, *Collaborative Research in the Digital Humanities*, är det dock bara alltför lätt att se på akademiskt samarbete som ”a good without qualification” (2012: 2). Samarbete bör inte omtalas med vackra ord, utan snarare praktiseras och fyllas med innehåll – och det gärna ”bottom-up”: ”collaboration ... must occur on level ground. It must be work (*labor*) done together ... The technically focused researcher must work *with* not *for* the non-technically focused scholar” (McCarty 2012: 3–4).

Tanken med det här bokkapitlet är att med fokus på ordbehandlingsprogrammet Google Docs skissera hur digital humaniora – som en sorts akademisk samarbetspraktik – kommit att utmana den traditionella humanistiska synen på vetenskapligt arbete. Jämför man med andra vetenskapsdiscipliner är samförfattade artiklar och böcker fortfarande ganska sällsynta inom traditionell humaniora. Inom digital humaniora är gemensamt skrivna artiklar mera vanligt, och dessutom har alternativ och dynamisk textproduktion gjort att digital publicering varit ett område där DH-fältet befunnit sig i framkant. När den digitala skrivakten blivit *default* finns det, som Kathleen Fitzpatrick framhållit i flera studier, all anledning att tro att nya (och skiftande) former av kolloborativt skrivande också kommer att förändra mer traditionellt orienterad humaniora: ”authors [will]

focus more on the *process* of creating scholarly work, with a little less fixation on the end goals of the final *product*” (Fitzpatrick 2015: 459; Fitzpatrick 2011).

Texters *dynamiska digitalitet* – från deras instabilitet och radikala kopier- och spårbarhet till webbens textuella ekosystem av miljarder mil av alfanumerisk kod (Snickars 2012) – utmanar därför på flera sätt humanioras traditionella framställningsform: skrivandet. Idag framstår programvaran Google Docs (som på svenska egentligen heter Google Dokument) som den både tydligaste och vanligaste symbolen för denna utveckling. Google Docs är ett gratis, men likafullt kommersiellt ordbehandlingsprogram, och har egentligen ingenting gemensamt med digital humaniora – annat än att det är en mycket flitigt använd programvara inom akademien. Om det inom näringslivet exempelvis kan vara känsligt (eller till och med olagligt) att spara material på Googles servrar utanför det egna landets gränser, gäller det knappast universitetsvärlden. Det innebär inte att det finns många integritetsproblem med att använda Google Docs (men den sortens knepiga frågeställningar lämnar det här bokkapitlet därhän).

De flesta akademiker som använder Google Docs gör det eftersom denna mjukvara radikalt underlättar samarbete. Det är i huvudsak den koppling som finns mellan detta ordbehandlingsprogram och digital humaniora. Den inomakademiska uppgörelsen med det romantiska (och manliga) forskargeniet som i ensamhet på sitt rum – alternativt i biblioteket eller i arkivet – läser, tänker, forskar och *själv* skriver ner sina tankar, borde i så måtto utgöra en provokation när det gäller humanioras framtida praktiker. Visserligen har humaniora alltid *också* använt sig av en kollektiv kunskapsform – seminariet – i form av kollegial granskning och diskussion av vetenskapliga texter och utkast (Cronqvist & Maurits 2016). Men betraktat från ett mediehistoriskt perspektiv var både läsande och skrivande under

mycket lång tid, och därför i förlängningen även det humanvetenskapliga utforskandet av människan som kulturell varelse, en helt igenom singular akt. Som Thomas Götselius påpekat i sin mediehistoriska bok om skrift och subjekt, *Själeens medium*, så samverkade den gradvisa alfabetiseringen med såväl själsig daning som subjektsformering åren kring 1500 (Götselius 2010). Litteraturen fick en viktig subjektbildande funktion, och den individuella författarrösten parad med den auktoritativa texten kom därför framgent att också definiera humaniora: ”establishing authoritative texts is practically at the core of the humanities”, som kulturteoretikern Johanna Drucker påpekat (2015: 83).

Idag framstår emellertid textskrivande (betraktat som en traditionellt präglad singular akt) som lätt besynnerligt eftersom all text som skrivs på en dator i princip är läs- och skrivbar för vem som helst. Förutsatt att man inte aktivt kopplar ned sig eller nyttjar, säg, distraktionsfria retro-program som WriteRoom, har i princip alla ordbehandlingsprogram någon slags samarbetsfunktioner. En av utgångspunkterna för forskningsfältet digital humaniora är just att digital teknik närmast *per definition* främjar samarbete. En viktig metafor i sammanhanget, vilken varit helt central för DH-fältets tillblivelse på senare år är ”big tent digital humanities”, där den stora omslutande tältfiguren använts för att visa på möjligheten att (via ett gemensam intresse för digital teknik) sammanföra många olika humanistiska vetenskapsdiscipliner (Klein & Gold 2016; Svensson 2016). Att bedriva humanvetenskapligt forskning i enskildhet i nätverkens tidsålder ter sig helt enkelt – åtminstone från ett digitalt humaniora-perspektiv – som något av en anomali.

Office-dödare

På Apple Special Event i San Francisco i september 2016 presenterades inte bara en ny iPhone (den sjunde versionen) utan även en nylansering av företagets så kallade kontorspaket iWork (med bland annat ordbehandlingsprogrammet Pages och presentationsmjukvaran Keynote). En nyhet på det upphaussade eventet var att iWork uppdaterats så att det nu var möjligt att samarbeta i realtid över nätverk. Eftersom olika former av "collaborative software" eller "groupware" funnits sedan 1980-talet – och de konceptuella idéerna kring samarbete över nätverk formulerades av datapionjären Douglas Engelbart redan i början av 1960-talet (Engelbart 1962) – var kommentarerna online inte nådiga. På Twitter skickades de ena sarkasmen ut efter den andra: "So Apple is adding real time collaboration to iWork, like 2011 Google Docs?", skrev exempelvis IT-journalisten Shira Ovide (2016). De som började använda programvaran (någon dag senare) var också skeptiska. Betaversionen av iWork gjorde nämligen att ändringar i gemensamma texter inte adderades – eller som en twittrare påpekade: "Someday Apple will get iWork collaboration right. For now, back to Google Docs" (Viticci 2016).

Google Docs lanserades sommaren 2006. Varför Apple – världens högst värderade företag med rykte om att alltid ligga före sina konkurrenter – hösten 2016 befann sig ett decennium på efterkälken kan man bara spekulera i. En anledning är att Apple alltid primärt varit ett hårdvaruföretag, och att kontorspaketet iWork egentligen aldrig var tänkt att på allvar utmana Microsoft, som genom sitt Officepaket fullständigt dominerat mjukvarumarknaden för kontorsprogramvara sedan slutet av 1980-talet. En annan är att Apple länge betraktat datorn som en individuell maskin med personlig programvara. Framför allt skrivande har varit intimt förknippat med ett subjekt; uppenbarligen så till den grad att Apple inte såg behovet av kollaborativ

programvara – trots att delande, samarbete över nätverk, plattformar för gemensamt arbete, samskrivande etcetera knappast är nya digitala fenomen. Tvärtom. På flera sätt utgör ju sådana praktiker själva grunden för hela webben. Tanken med Tim Berners-Lee ursprungliga kommunikationsprotokoll (Hypertext Transfer Protocol) var trots allt att dela och distribuera dokument mellan forskare på CERN.

När Google Docs lanserades 2006 så kan det därför ses som något av en slutpunkt för en längre programhistorik med sikte på omvandlingen av ”desktop” till ett slags ”webbtop” – vilket länge legat latent i webben som medieform (Snickars 2008). HTTP-protokollet har nämnts, därtill kan man påminna sig om diverse wiki-projekt vid mitten av 1990-talet, för att inte tala om *fildelningen* ett par år senare. I programmeraren Ward Cunninghams ursprungliga definition var ”wiki” en serverprogramvara som möjliggjorde för vem som helst att fritt skapa och redigera textinnehåll på en webbsida med valfri webbläsare, med grundtanken att användare *tillsammans* skulle hjälpas åt att förbättra databasers innehåll (Snickars 2010).

Nylanseringen av iWork och jämförelsen med Google Docs är i så måtto symptomatiskt för *trögheten* både när det gäller synen på digitalt samarbete generellt, men också beträffande den mer övergripande socio-kulturella relationen mellan dator, datoranvändare och nätverk. Under fliken ”Dela” i programmet Pages (integrerat i iWork) kan man numera ”samarbeta med andra” och bjuda in kollegor: ”Arbetar du på ett dokument med andra? Nu kan du samarbeta direkt i Pages”, uppmanar mjukvaran. Men grundprincipen är fortsatt att programvaran är installerad på den egna maskinen: först öppnar man ett dokument i Pages och väljer ”en mall” – därefter kan man dela sitt dokument.

Den digitala arbetsmiljön har emellertid länge erbjudit den här typen av lösningar – utan att de fått något markant genom-

slag. Att förändra arbetsvanor tar tid. Min mediehistoriska poäng är att Apples nylansering av iWork – som till yttermera visso handlar om att konkurrera med såväl Google Docs som med Microsoft Office 365 – baserar sig på idéer som har ett kvarts sekel på nacken. På flera sätt är det faktiskt som om Apple återanvänt Sun Microsystems devis från 1993: ”The network is the computer”. Företagets dåvarande chef, Eric Schmidt gjorde sig då bekant med uttalanden som: ”When the network becomes as fast as the processor, the computer hollows out and spreads across the network” (Wired 2006). Men i början av nittio-talet var sådana idéer närmast ett hån; nätverket kunde knappast vara ens dator när man med ett 28,8 kbit/s-modem i flera minuter såg på en blank skärm i väntan på att en hemsida skulle laddas fram. Efter att Schmidt anställdes av Google kring millennieskiftet blev hans idéer dock praktik: ”he found himself engulfed by the future he had predicted”, som tidskriften *Wired* fyndigt påtalade i en tillbakablickande artikel samma år som Google Docs lanserades (Wired 2006).

Under första halvan av 00-talet talades det ofta om ”mjukvarans död”, och hur företag gradvis skulle börja att använda sig av ”cloud computing” – det vill säga, det sedermera omtalade ”molnet” – och inrikta sig på olika former av ”software as a service”. I bräschen gick Google, som under den här tiden snabbt kom att betraktas som den digitala erans absolut dominerande aktör. Google var också ett företag som då transformerades – från att enbart vara en sökmotor till att hantera all slags digital informationshantering (där pengar tjänades genom riktade annonser): e-postprogrammet Gmail lanserades år 2004, Google Books och inskannandet av litteratur på bibliotek påbörjades 2004, kartor med söktjänsten Google Maps lanserades 2005, och videosajten YouTube inköptes av Google 2006 (Snickars & Vonderau 2009).

Lanseringen av Google Docs – eller Google Docs & Spreadsheets som tjänsten initialt kallades – ska förstås i detta digitala sammanhang. Google gjorde under den här perioden insteg i en rad olika konsumentorienterade marknader med allt populärare gratistjänster. Syftet var att knyta miljoner användare till företaget (vilket naturligtvis genererade stigande annonsintäkter). Samtidigt handlade det också om att gradvis förändra beteendet kring hur människor kommunicerar och samarbetar på webben, där ”nätet” snart blev den självklara plattformen för all typ av informationshantering. Det framstår därför som symptomatiskt att termen ”googla” – ”söka på nätet med hjälp av sökmotorn Google” – från och med 2006 infördes i Svenska akademins ordlista; för att nu inte tala om att Google då fortfarande beskrevs som ”sökmotor” (SAOL 2017).

Google Docs & Spreadsheets baserade sig initialt på programvaran Writerly, en webbaserad så kallad text-editor som Google köpt under 2005. I en senare intervju med Sam Schillace (som programmerade Writerly), påtalade han hur molnet och möjligheten att placera mjukvara i en webbläsare (genom webbklientspråket JavaScript) utgjorde grunden för idén kring ordbehandling-som-tjänst: ”Gmail was about a year or so old at the time, so we knew the browsers could support the kind of code we needed to write ... The client-side Javascript was pretty straightforward, only about 10 pages of code, mostly just dealing with merging changes from other users” (Hamburger 2013). Intressant nog påpekade Schillace att konceptet med samarbete i textdokument inte hade topprioritet till en början – snarare access till dokument. Men när Writerly stöpts om av Google och började att användas internt i bolaget, ja då var det snabbt ”real-time collaboration” som blev allra mest populärt. När Google Docs & Spreadsheets lanserades i betaversion var det följaktligen samarbete och tillgänglighet som lyftes fram i pressreleasen (Google 2006).

Grundinställningen i Google Docs har alltid varit att dokument sparas utanför den egna datorn i molnet. Därför kan de alltid läsas och redigeras från (i princip) vilka apparat som helst, och innehåll kan också enkelt delas med andra. Att programmen ”flyttar ut på nätet är en tydlig trend just nu”, påtalades också i en av de första svenska artiklarna om Google Docs. Potentiellt var tjänsten en ”Office-dödare”, och med referens till en amerikansk datortidning hävdades det att programvaran var ”årets viktigaste IT-produkt” (TT Spektra 2007). Journalisten Martin Appel menade vidare att det fanns ett antal fördelar med Google Docs – ”förutom att det är gratis”:

Den tydligaste är att dokumenten lagras centralt. Med ett vanligt program som Word eller Excel måste du alltid tänka på att du ska ta med dig dokumentet om du vill fortsätta jobba med det någon annanstans. Använder du däremot en nättjänst sparar du dokumentet på en server hos det företag som förser dig med tjänsten. Du behöver med andra ord aldrig tänka på att hålla reda på några dokument. Så snart du loggar in på din personliga sida hittar du också alla dokument. Det här är även smart för alla som jobbar tillsammans med andra. Dokumenten du skapar går nämligen att dela med andra (Appel 2007).

Samarbetsaspekten var med andra ord i fokus när Google Docs lanserades i en svensk kontext. Att andra skulle kunna läsa personliga dokument i molnet var visserligen något att oroa sig för (men integritetsdiskussionen då var en helt annan än idag). Det stora problemet var snarare att Google Docs gjorde användare extremt beroende av en övergripande digital infrastruktur. År 2007 var 3G/4G-nätverken inte helt utbyggda och tillgängliga wifi-nätverk fanns heller inte överallt.

Noterbart är emellertid att Google var närmast profetiska med att förutse hur den digitala arbetsmiljön framgent skulle

utvecklas mot ett slags virtuella samarbetsytor. Inom de flesta näringslivssektorer är ju digitalt samarbete sedan många år omhuldat, för att inte säga hajpat som kommersiellt framgångskoncept *per se*. I skrivande stund framhålls exempelvis programvaran Slack – ett slags chatbaserat samarbetsverktyg – som ett lika populärt som produktivt sätt att arbeta tillsammans. Denna ”e-postdödare” administrerar inte ytor för samarbete (som Google Docs) utan snarare direktkommunikation mellan medarbetare. Det intressanta är dock den bergfasta visshet om denna utveckling som Google verkar haft (redan då). När svenska *Internet World* våren 2007 intervjuade produktchefen för Google Docs & Spreadsheets, Jonathan Rochelle, så svarade han på den direkta frågan om han trots allt inte föredrog traditionella ordbehandlingsprogram (som Word): ”Jag skulle verkligen sakna en del funktioner i vissa klientprogram, men jag skulle välja webbapplikationer. 90 procent av tiden när jag skapar något gör jag det för att dela med andra och det är webbapplikationernas styrka” (Ruth 2007).

Att behandla ord – tillsammans

Under de senaste tio åren har jag med stigande frekvens arbetat akademiskt tillsammans med såväl svenska som utländska forskare med Google Docs som gemensamt ordbehandlingsprogram – och sedan 2012 med Google Drive som en sorts forskningsplattform. Jag är verksam som forskare i skärningspunkten mellan medievetenskap och digital humaniora, och alla de forskningsprojekt jag ansvarat för under senare år har använt Google Docs/Drive som samarbetsverktyg: projekt har mappats upp online, material har delats ut till alla projektdeltagare, artiklar har samförfattats etcetera. I olika projektmappar har jag som forskningsledare samlat mötesagendor och protokoll, artiklar och presentationer, forskningsmaterial och relevanta artiklar, ins-

kannade (eller piratkopierade) böcker, aktuella konferenser och ”call-for-papers”. Allt material har enkelt delats – eller skrivits fram – via Googles blå ”share”-knapp, där projektmedlemmars e-post angivits och deltagare fått möjligheten att inte bara läsa och kommentera material, utan också att redigera det. Google Docs/Drive har i så måtto även fungerat som ett slags kontinuerligt växande projektarkiv.

Ett problem med den här typen av digitala samarbetsytor är risken för oreda. Som projektledare måste man understundom inta rollen som en närmast auktoritär lokalvårdare. Enkelheten i att ladda upp dokument och filer, att skriva utkast efter utkast *undsoweiter* gör att digitala samarbetsmiljöer ofta blir mycket röriga över tid – speciellt om forskningsprojekt är stora. Samarbete kräver disciplin (och gärna en forskningsledare som gillar ordning). Google Docs/Drive tillhör visserligen inte de samarbetsplattformar som är allra mest sofistikerad med diverse smarta funktioner. Det finns idag en uppsjö med snarlika (och bättre) program, och att använda dem som forskare är heller knappast unikt – snarare ganska vanligt. I EU-projektsammanhang arbetade vi exempelvis en tid med plattformen Basecamp för att underlätta projektsamarbete. Den kostade emellertid pengar, och därtill fanns inget integrerat skrivprogram som Google Docs. Att arbeta med Google Docs/Drive har dessutom fördelen att alla är bekanta med utseende och funktionalitet (eftersom vi alla googlar).

Den här vardagliga aspekten av Google Docs ska inte underskattas – och den är också intressant rent forskningsmässigt. Inom såväl medieforskning som digital humaniora finns en tilltagande fascination inför hur olika former av *vardaglig mjukvara* reglerar vår tillvaro. Powerpoint finns exempelvis i en miljard datorer, vilket resulterat i linjära presentationsmodeller och en sorts mallad argumentationslogik (Robles-Anderson & Svensson 2016). Andra forskare, som exempelvis mediehistorikern Lisa

Gitelman, har intresserat sig för olika textuella dokument inom ramen för ett slags dokumentens kulturhistoria – från stencilade papperskopior till PDF-format. Gitelman har i sammanhanget pekat på betydelsen av grå och vardagliga medieformer vilka sällan uppmärksammas, men likafullt har stor betydelse som en sorts underliggande infrastruktur (Gitelman 2014). På samma sätt återfinns idag snarlika former av oansenliga system och protokoll som reglerar digital kommunikation – gråmedier, med Matthew Fullers and Andrew Goffeys terminologi: ”Gray media’ [is] most recognizable from the world of work and administration, affecting the habits of government, business, and culture, yet rarely recognized or explored as media in their own right. By gray media, we mean things such as databases, group-work software, project-planning methods” (2012: 1).

Huruvida Google Docs bör karakteriseras som en *grå medieform* ska vara osagt – men att programvaran åtminstone i mitt fall fungerat som en sorts underliggande infrastruktur för mina forskningsprojekt står bortom allt tvivel. Gränssnittets utseende är därtill synnerligen grått, och dessutom är programvarans utseende högst ordinärt. Men denna prosaiska framtoning, där Google Docs som bekant erbjuder de allra vanligaste ordbehandlingsfunktionerna, är just en styrka. Tröskeln för användning är minimal, och mina personliga erfarenheter av att arbeta med Google Docs i forskningssammanhang är därför goda. Programvaran har också ett par fördelar: risken att förlora innehåll finns knappt eftersom all text autosparas, och skriver man på engelska finns marknads tveklöst bästa språkgranskare (kopplad som den är till applikationen Google Translate). Faktum är att för de programmerare och systemutvecklare jag arbetat tillsammans med på Humlab på Umeå universitet, så har det gemensamma användandet av Google Docs/Drive varit en förutsättning för vårt forskningsarbetet under de senaste åren. Dels för att dela material och resultat från diverse körningar och experiment, dels

som ett sätt att kommentera och samarbeta på distans. Jag är som forskare affilierad till Humlab och sitter inte permanent i labbmiljön, därtill pendlar jag till mitt arbete i Umeå. Dessa olika former av distansarbete har bidragit till att Google Docs/Drive blivit allt viktigare för mig.

Det allra mest centrala med att använda Google Docs har emellertid varit möjligheten – och enkelheten – att dela och författa texter med andra (i analogi till Jonathan Rochelles uttalanden 2007). Delande av dokument och samskrivande har ibland faktiskt varit en sorts *forskningsvillkor*, exempelvis när det handlat om att gemensamt skriva fram forskningsansökningar. Det ska tillstås att det till en början kändes ovant att skriva i molnet med Google Docs, och en smula oroande att arbeta med texter som inte fanns lokalt sparade på den egna datorn. Initialt kunde därtill bristande nätuppkoppling ibland orsaka problem. Men i takt med att wifi-nätverk blivit alltmer frekventa (inte minst Eduroam) samt allt robustare 3G/4G – liksom insikten om att det trots allt var företaget Google som skötte infrastrukturen – så bleknade dessa farhågor. När det gäller integritetsdiskussionen (i ljuset av Edward Snowdens senare avslöjanden) kan det givetvis vara knepigt och komprometterande att använda molnet som standardlösning. Som forskare på universitet (och tidigare bibliotek) är (och har) min verksamhet dock alltid varit öppen och transparent eftersom den finansierats av staten. Jag har därför aldrig haft några problem med att använda Google Drive/Docs av mer principiella skäl. Vid några få tillfällen har texter kommit bort, men då har det alltid handlat om den mänskliga faktorn. Det ska emellertid tillstås att det vid några tillfällen varit svårt att samarbeta med somliga forskarkollegor – som då helt enkelt inte följt de oskrivna regler som *alltid* finns när man exempelvis skriver en ansökan tillsammans. Eftersom alla alltid kan ändra i Google Docs finns ju en uppenbar risk för textuellt kaos. I en gemensam EU-ansökan jag arbetade med för ett antal år

sedan var vi som hade huvudansvar för ansökningsförfattandet tvungna att helt stänga av en kollega, som trots tillsägelser ändrade vilt i vår gemensamma ansökan.

Samskrivande i Google Docs är en intressant företeelse som just baserar sig på ett slags outtalade regler. Skriver man tillsammans måste man respektera varandra – men samtidigt inte vara onödigt försiktig. Visar man för mycket hänsyn till varandra tar det nämligen ofta orimligt lång tid att få fram en text. Samskrivande är en balansakt. Rent konkret bör det alltid ske i ett gemensamt moderdokument, men skriver man vid exakt samma tidpunkt säger det sig självt att man inte bör arbeta med precis samma stycke. I Google Docs ser man ju som medförfattare inte bara vad andra skriver, utan också *hur* de skriver och formulerar sig. Det bör emellertid inte leda till ängslan eller alltför stor försiktighet med vad och hur man skriver. Samarbete ska hjälpa – inte stjälpa.

På en metanivå är Google Docs såtillvida ett instrument för att studera *skrivpraktiker*. Samskrivande i Google Docs passar förstås inte dem som vill ha absolut kontroll över sina egna texter. Programvaran gör det dock möjligt att alltid spåra *alla* ändringar, även om min erfarenhet är att det ganska sällan sker att kollegor via revisionsfunktionen återvänder till äldre utkast. En annan erfarenhet är att alltför stora ändringar inte bör göras i ett gemensamt dokument, om man inte samtidigt infogar en rejäl och gärna argumenterande kommentar. Klipper man bort eller raderar textpartier bör man också ange detta; texten finns ju alltid kvar i Google Docs – men det som inte syns är det svårt att ta ställning till.

Slutligen är en av de stora svårigheterna med textproduktion och redigering i Google Docs (när många forskare är inblandade) att få en ansökan eller artikel att bli språkligt och retoriskt enhetlig. När flera skriver är det naturligt att olika stilar och röster kommer till uttryck, och ofta är det därför bäst om en

forskare har huvudansvar och ett slags ”final-cut” på slutversionen. Det finns i så måtto något lätt paradoxalt med att arbeta gemensamt med Google Docs eftersom slutresultatet bär få spår av själva *tillblivelseprocessen* av texten. Som Johanna Drucker påpekat så har alla ”collaborative writing tools” sina ”back-end”-loggar och svällande databaser av ibland minutiösa ändringar – digitala texters revisionshistorik är alltid rik. Men det hindrar inte att de färdiga texterna döljer sin tillkomsthistoria: ”many texts read at the surface level conceal their production histories” (Drucker 2015: 86). Ordbehandling som praktik, och framför allt dess resultat kan därför också ses som en närmast analog skriftform. Det är talande att flera av den tidiga IT-industrins visionärer i princip såg ner på alla (dåtida) ordbehandlingsprogram som varandes nostalgiska. Ted Nelson – författare till tekno-utopiska böcker som *Computer’s Lib* och *Literary Machines* – föraktade rentav ordbehandlingsprogram eftersom de bara härmade en vanlig skrivmaskin; datorer var ju faktiskt kapabla att rendera *hypertext* (Nelson 1974; Nelson 1981).

Till sist – ordbehandlingens effekter?

Litteraturvetaren Matthew Kirschenbaum har i boken, *Track Changes. A Literary History of Word Processing* gjort ett försök att få korn på hur olika ordbehandlingsprogram från 1960-talet och framåt *påverkat* hur människor skriver i allmänhet, samt hur denna datorbaserade skrivteknologi inverkat på den litterära kulturen i synnerhet. Genomslaget för ordbehandlingsprogram var (åtminstone i USA) betydande; Kirschenbaum refererar en skattning från *The Economist* 1981 som hävdade att en halv miljon människor då använde och skrev med olika ordbehandlingsprogram (Kirschenbaum 2016: 52). Att ordbehandling på dator ruckat på och förändrat vår förståelse av vad det innebär att skriva – från grammatik och syntax till dramaturgi och berätt-

tande – är det få som tvivlar på, men det har visat sig vara svårt att fastställa exakt vad som förändrats. Precis som med skrivmaskinen, menar Kirschenbaum att ordbehandlandet gradvis omdanade den samtida textproduktionen och litterära kulturen. Men i sin bok är han mest intresserad av amerikanska författares ordbehandlingsvanor, deras skrivrutiner och hur själva skrivakten möjligen förändrades över tid – och mindre om ordbehandlingsens samhälleliga effekter.

Ordbehandlandets praktiska historia tar sin början med de grafiska operativsystem som utvecklade på forskningscentrat Xerox PARC i Kalifornien. Skrivprogrammet Bravo använde till exempel den så kallade WYSIWYG-principen (What You See Is What You Get) där ett textdokuments *faktiska* utseende remedi-erades på dataskärmen. Det var på PARC som en viss Steve Jobs gjorde ett famöst studiebesök 1979 – och lånade en del idéer. Apple Macintosh från 1984 innehöll exempelvis programmet MacWrite, och under åttiotalet lanserades än mer populära program som WordStar och WordPerfect – vilka samtliga dock snart utmanövrerades av ordbehandlandets kejsare: Microsoft Word. Sverige var naturligtvis också en del av denna utveckling; själv använde jag WordPerfect för flera gymnasieuppsatser i slutet av 1980-talet.

IT-utvecklingen sedan åttiotalet har som bekant varit rasande snabb, men jämför man utseendet mellan Google Docs och WordPerfect är programmen påfallande lika: en blinkande, hårfin markör på en vit skärm – som väntar på text. På flera sätt betraktar vi fortfarande ordbehandling som en sort kodbaserad skrivmaskin. Skillnaderna mellan dessa två skrivtekniker då (före nätet) var heller inte alltid så stor, åtminstone uppfattades de inte så. Om det idag under snart ett decennium varit trögt att få användare att skriva i molnet, var utveckling då snarlik. ”Är skrivmaskinen död?”, frågade sig exempelvis *Expressen* 1990 – och besvarade den med ”ett lugnande nej. Den allmänna dator-

yrar har inte tagit kål på behovet av skrivmaskiner. Under 1989 såldes 125 000 stycken i Sverige. Fördelen med skrivmaskinen är låg kostnad och kort utbildningstid för den som ska hantera den. I många sammanhang klarar man sig utmärkt med den ordbehandling som skrivmaskinen klarar av” (Expressen 1990). Några år senare undrade författaren P-C Jersild hur det egentligen stod till med de ”omskrutna datorerna”. Öppenhjärtlig tillstod han att han aldrig trivts med att skriva maskin: ”det känns mekaniskt, slamrar och är besvärligt med ändringar.” Men ”det är roligt att skriva på en dator. Man blir inte pratsam, men skrivsam.” Samtidigt gjorde det honom tveksam: ”Själv kan jag inte bestämma mig för om jag borde slänga ut min dator. Jag vet inte om datorns arbetsmoralism som lockar till knegande med texter som annars borde ha fått självdö uppvägs av den lekfullhet och arbetsglädje datorn samtidigt befrämjar” (Jersild 1993).

En sökning på termen ”ordbehandling” i Retrievers mediedatabas ger före 1994 endast ett fåtal träffar – därefter stiger kurvan brant. Man kan fråga sig vad det beror på; hur kommer det sig att ordbehandling börjar omskrivas i svensk dagspress och tidskrifter vid mitten av nittioalet? Svaret är internet. Under en kort period var datorn för de flesta synonym med en sorts avancerad skrivmaskin som väckte förundran och förskräckelse. Men det var först när datorn kom att associeras med och liknas vid en sorts digital kommunikationscentral (snarare än simpel skrivmaskin) som ordbehandling fick en publika renässans och ett kommersiellt genomslag. Google Docs utgör kulmen av denna medie- och datahistoriska utveckling.

Avslutningsvis kan man därför argumentera för att delande av dokument och möjligheten att skriva tillsammans med andra (i exempelvis Google Docs), möjligen är en större och mer betydande förändring när det gäller ordbehandling, än mellan, säg, Microsoft Word och skrivmaskinen. Ordbehandlingsprogram har som sagt sedan 1980-talet behållit sin karakteristiska form

med menyer, rullgardiner, typsnitt – åtminstone när det gäller dess GUI (graphical user interface). Koden bakom har ändrats långt mer, och givet webbens publika genomslag under 1990-talet är det ganska märkligt att det tog så lång tid innan ordbehandlingsprogram anpassades till nätverkens tidsålder.

Att teknik har inverkan på kulturella uttryck är allmänt bekant. Det här bokkapitlet har pläderat för behovet av ökat akademiskt samarbete inom humanvetenskaperna, gärna med utgångspunkt i någon de olika samarbetsformer som idag präglar forskningsfältet kring digitala humaniora. Det är därför något av en ironi att kapitlet är skrivet av en solitär författare. Givetvis är texten författad med hjälp av samma mjukvara som analyseras – och vars effekter det ännu är svårt att säga något specifikt om. Samarbete är faktiskt också knepigt att beskriva utan att det blir platt; det är i allra högsta grad en verksamhet som snarare bör utföras och praktiseras. Likafullt – med bas i mjukvara som inte bara underlättar, utan tar sin utgångspunkt i delande och samarbete, kan man till sist ändå undra om inte socialt samspel och mellanmänniskt utbyte influerar oss mer än den teknik som agerar relä. Våra skrivdon påverkar våra tankar, menade Friedrich Nietzsche när han fingrade på sin Malling-Hansen-skrivkula. 130 år senare kan man utgångspunkt i Google Docs därför fråga sig om våra tankar inte påverkas än mer av andra – framför allt när vi samarbetar.

Referenser

- Appel, M. (2007). Här är programmen som du kör direkt på webben, *TT Spektra*, 26/5 – <http://www.hd.se/2007-05-26/har-ar-programmen-som-du-kor-direkt-pa-webben> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks. How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.
- Burdick, A. et. al. (2012). *Digital Humanities*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Cohen, D. & Scheinfeldt, T. (2013). *Hacking the Academy. New Approaches to Scholarship and Teaching from Digital Humanities*. Michigan: University of Michigan Press.
- Cronqvist, M. & Maurits, A. (2016) (red.). *Det goda seminariet: forskarseminariet som lärandemiljö och kollegialt rum*. Göteborg: Makadam.
- Drucker, J. (2015). Humanities Computing at the End of the Individual Voice and the Authoritative Text, *Between Humanities and the Digital* (red.) Patrik Svensson & David Theo Goldberg. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Engelbart, D. C. (1962). Augmenting Human Intellect: A Conceptual Framework – <http://www.dougenelbart.org/pubs/augment-3906.html> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Expressen* (1990). Leve skrivmaskinen, osignerad, 5/9.
- Fish, S. (2012a). The Digital Humanities and the Transcending of Mortality, 9/1 – https://opinionator.blogs.nytimes.com/2012/01/09/the-digital-humanities-and-the-transcending-of-mortality/?_r=0 (senast kontrollerad 1/17 2017).
- Fish, S. (2012b). Mind Your P's and B's: The Digital Humanities and Interpretation, *New York Times*, 23/1 – <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2012/01/23/mind-your-ps-and-bs-the-digital-humanities-and-interpretation/> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Fish, S. (2015). If You Count It, They Will Come: The Promise of the Digital Humanities – <http://www.cornell.edu/video/stanley-fish-promise-of-digital-humanities> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Fitzpatrick, K. (2011). *Planned obsolescence : publishing, technology, and the future of the academy*. New York: New York University Press.
- Fitzpatrick, K. (2015). Scholarly Publishing in the Digital Age, *Between Humanities and the Digital* (red.) Patrik Svensson & David Theo Goldberg. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Fuller, M. & Goffeys, A. (2012). *Evil Media*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Gitelman, L. (2014). *Paper Knowledge: Toward a Media History of Documents*. Durham: Duke University Press.

- Google (2006). Google Announces limited test on Google Labs: Google Spreadsheets, 6/6 – http://googlepress.blogspot.se/2006/06/google-announces-limited-test-on-google_06.html (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Gustafsson, L. (1977). *Tennisspelarna*. Stockholm: Norstedt.
- Götselius, T. (2010). *Själens medium: skrift och subjekt i Nordeuropa omkring 1500*. Göteborg: Glänta.
- Hamburger, E. (2013). Google Docs began as a hacked together experiment, says creator, 3/7 – <http://www.theverge.com/2013/7/3/4484000/sam-schillace-interview-google-docs-creator-box> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Jannidis, F., Kohle, H., & Rehbein, M. (Eds.). (2017). *Digital Humanities: Eine Einführung*. Stuttgart: J.B. Metzler.
- Jersild, P-C (1993). ”Ordbehandlaren som respirator, *Dagens Nyheter*, 17/7.
- Klein, L. F. & Gold, M. (2016) (red.). Digital Humanities: The Expanded Field, *Debates in the Digital Humanities 2016*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kirschenbaum, M. (2016). *Track Changes. A Literary History of Word Processing*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- McCarty, W. (2012). Collaborative Research in the Digital Humanities, *Collaborative Research in the Digital Humanities* (red.) Willard McCarty & Marilyn Deegan. London: Routledge.
- Nelson, T. (1974). *Computer Lib* (självpublisherad) – <https://stummkonzert.de/wp-content/uploads/2012/12/Ted%20Nelson%20-%20Computer%20Lib%20-%20Dream%20Machine.pdf> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Nelson, T. (1981). *Literary Machines*. Sausalito: Mindful Press.
- Ovide, S. (2016). Tweet, 7/9 – <https://twitter.com/ShiraOvide/status/773572035939340288> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Piper, A. (2016). There Will Be Numbers, *Journal of Cultural Analytics*, nr. 1 – <http://culturalanalytics.org/2016/05/there-will-be-numbers/> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Riksbankens Jubileumsfond (2017). Mailkonversation med Jenny Björkman (RJ) under våren 2017 – med utgångspunkt i preliminär intern statistik (framtagen av Torbjörn Eng på RJ).
- Robles-Anderson, E. & Svensson, P. (2016). 'One Damn Slide After Another': Powerpoint at Every Occasion for Speech, *Computational Culture*, nr. 5.
- SAOL (2017). Svenska Akademiens ordlista – <http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet> (senast kontrollerad 1/7 2017).

- Siemens, L. (2009). 'It's a team if you use "reply all": An exploration of research teams in digital humanities environments. *Literary and linguistic computing*, 24(2), 225–233.
- Siemens, L., Cunningham, R., Duff, W., & Warwick, C. (2011). A tale of two cities: Implications of the similarities and differences in collaborative approaches within the digital libraries and digital humanities communities. *Literary and linguistic computing*, 26(3), 335–348.
- Snickars, P. (2008). Det globala nätverket tar över, *Svenska Dagbladet* 31/8 – <http://www.svd.se/det-globala-natverket-tar-over> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Snickars, P. (2010). Wiki, *Kunskapens villkor – RJ årsbok 2010* (red.) Marie Cronqvist. Stockholm: Makadam förlag.
- Snickars, P. (2012). Försvar för återanvändning av digital text, *Svenska Dagbladet*, 24/2 – <https://www.svd.se/forsvar-for-ateranvandning-av-digital-text> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Snickars, P. (2016). Digital humaniora – en lägesrapport, nr. 4 – <http://tidskriftenrespons.se/article/4228/> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Snickars, P. & Vonderau, P. (2009) (red.). *The YouTube Reader* (Stockholm: KB).
- Spiro, L. (2016). Presentation on How Digital Humanists Use GitHub, 20/7 – <https://digitalscholarship.wordpress.com/2016/07/20/presentation-on-how-digital-humanists-use-github/> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Svensson, P. (2016). *Big Digital Humanities. Imagining a Meeting Place for the Humanities and the Digital*. Michigan: University of Michigan Press.
- TT Spektra* (2007). Office-dödare årets viktigaste, 30/5.
- Vitucci, F. (2016). Tweet, 20/9 – <https://twitter.com/vitucci/status/777997187393421313> (senast kontrollerad 1/7 2017).
- Wired (2006). The Information Factories, nr. 14.10 – <http://archive.wired.com/wired/archive/14.10/cloudware.html?pg=2> (senast kontrollerad 1/7 2017).